

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM
KHOA SAU ĐẠI HỌC

TRIỆU THỊ LEN

Tên đề tài:

**TÍNH MẠCH LẠC TRONG VĂN BẢN PHÓNG SỰ
CỦA VŨ TRỌNG PHỤNG**

Chuyên ngành : Ngôn ngữ học

Mã số : 60 22 01

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ

Người hướng dẫn: PGS. TS Đỗ Việt Hùng

Thái Nguyên - 2012

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thiện luận văn này, tôi đã được sự hướng dẫn nhiệt tình của PGS. TS Đỗ Việt Hùng – người đã có định hướng ban đầu, những lời nhận xét và chỉ dẫn quý báu trong suốt quá trình tôi thực hiện luận văn. Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn chân thành, sâu sắc nhất tới thầy về những ý kiến quý báu và thời gian mà thầy đã dành cho tôi.

Tôi xin chân thành cảm ơn tới các thầy cô giáo trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên, Viện ngôn ngữ, Viện từ điển & Bách khoa thư.

Cuối cùng, tôi xin cảm ơn những người thân trong gia đình, bạn bè và đồng nghiệp đã hết lòng động viên, tạo điều kiện thuận lợi để tôi có kết quả ngày hôm nay.

Thái Nguyên, tháng 9 năm 2012

Người thực hiện

Triệu Thị Len

MỤC LỤC

PHẦN MỞ ĐẦU	0
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề.....	2
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	4
3.1. Đối tượng nghiên cứu	4
3.2. Phạm vi nghiên cứu	4
4. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu	4
4.1. Mục đích nghiên cứu	5
4.2. Nhiệm vụ nghiên cứu.....	5
5. Phương pháp nghiên cứu	5
5.1. Phương pháp phân tích tổng hợp	5
5.2. Phương pháp cấu trúc - hệ thống	5
5.3. Phương pháp miêu tả, so sánh, thống kê	6
5.4. Phương pháp cải biến	6
6. Cấu trúc của luận văn	6
Chương 1: MỘT SỐ CƠ SỞ LÝ LUẬN CẦN THIẾT ĐỐI VỚI ĐỀ TÀI	
NGHIÊN CỨU.....	7
1.1. Mạch lạc.....	7
1.1.1 Khái niệm mạch lạc văn bản	7
1.1.2. Biểu hiện của mạch lạc.....	13
1.1.3. Khái niệm sự kiện	19
1.2. Vũ Trọng Phụng và phóng sự Vũ Trọng Phụng.....	19
1.2.1. Vài nét về Vũ Trọng Phụng	19
1.2.2. Khái niệm Phóng sự	21
1.2.3. Phóng sự của Vũ Trọng Phụng	22
1.3. Một số biểu hiện của mạch lạc trong phóng sự	25

1.3.1. Mạch lạc biểu hiện qua quan hệ thời gian.....	25
1.3.2. Mạch lạc biểu hiện qua quan hệ nguyên nhân	26
Chương 2: MẠCH LẠC THEO QUAN HỆ THỜI GIAN.....	28
2.1. Cấu trúc thời gian trong phóng sự	28
2.2. Căn cứ xác định thời gian và các loại quan hệ thời gian	30
2.2.1. Căn cứ xác định quan hệ thời gian giữa các sự kiện.....	30
2.2.2. Một số loại quan hệ thời gian.....	38
2.3. Mạng lưới quan hệ thời gian.....	49
2.3.1. Mạng lưới quan hệ thời gian đẳng tuyến	49
2.3.2. Mạng lưới quan hệ thời gian đảo tuyến	51
Chương 3: MẠCH LẠC THEO QUAN HỆ NGUYÊN NHÂN.....	55
3.1. Cấu trúc nguyên nhân trong phóng sự.....	55
3.2. Căn cứ để xác định quan hệ nguyên nhân và các loại quan hệ nguyên nhân	57
3.2.1. Căn cứ xác định quan hệ nguyên nhân.....	57
3.2.2. Một số loại quan hệ nguyên nhân	68
3.3. Mạng lưới quan hệ nguyên nhân	75
3.3.1. Mạng lưới quan hệ nguyên nhân kế tiếp.....	76
3.3.2. Mạng lưới quan hệ nguyên nhân gián cách.....	79
3.3.3. Mạng lưới quan hệ nguyên nhân quả chuỗi.....	80
KẾT LUẬN	85
DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	87

PHẦN MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

“Ngôn ngữ là yếu tố thứ nhất của văn học” (M.Gocki). Thời gian gần đây, cùng với sự chuyển biến mạnh mẽ của ngôn ngữ học hiện đại theo hướng mở rộng phạm vi và đối tượng nghiên cứu sang các lĩnh vực nghiên cứu của ngôn ngữ học hiện đại, khuynh hướng vận dụng kiến thức liên ngành cũng đã được chú ý và bước đầu đem lại hiệu quả nhất định cho văn học. Nhiều vấn đề của văn học đang được soi rọi dưới ánh sáng lý thuyết mới của ngôn ngữ học hiện đại, lý thuyết tín hiệu, lý thuyết hệ thống, lý thuyết về ngữ pháp văn bản, diễn ngôn.

Ngôn ngữ học văn bản là lĩnh vực mới mẻ của ngôn ngữ học hiện đại. Nhưng vấn đề cơ bản của nó đã và đang được tập trung nghiên cứu, trong đó có tính mạch lạc văn bản. Mạch lạc là một trong những điều kiện để một tập hợp câu nào đó trở thành một văn bản. Lý thuyết về mạch lạc đã được ứng dụng vào nghiên cứu, phân tích văn chương và giúp ích rất nhiều cho sự lĩnh hội văn bản với tư cách là một chỉnh thể nghệ thuật. Tuy nhiên, cho đến nay những giải quyết về mạch lạc còn chưa đi đến thống nhất bởi tính phức tạp của khái niệm này.

Đối với Văn bản phóng sự, người đọc rất khó nắm bắt được mạch lạc của văn bản. Đi vào đề tài luận văn “Tính mạch lạc trong văn bản phóng sự của Vũ Trọng Phụng” người viết muốn góp phần làm rõ thêm khái niệm mạch lạc, đồng thời chỉ ra hướng triển khai mạch lạc mới trong văn bản nghệ thuật, trên cơ sở đó đi vào lý giải sự phát triển tư duy của văn học trong những năm gần đây dựa trên các phương pháp nghiên cứu ngôn ngữ nhằm cụ thể hóa khái niệm mạch lạc trong văn bản văn học, vai trò tạo lập tính chỉnh thể văn bản của mạch lạc, cách xác định mạch lạc trong một văn bản nghệ thuật.

Vì những lý do trên nên chúng tôi lựa chọn đề tài: *Tính mạch lạc trong văn bản phóng sự của Vũ Trọng Phụng* để nghiên cứu trong luận văn thạc sĩ của mình.

2. Lịch sử vấn đề

Mạch lạc văn bản đã thu hút sự quan tâm của nhiều nhà nghiên cứu trên thế giới và trong nước.

Trên thế giới có hàng loạt công trình nghiên cứu về mạch lạc. Có thể kể đến công trình của các tác giả Widdowson, David Numan, Green, Edmoson, ... Tuy nhiên, các cách hiểu về mạch lạc cho đến nay vẫn chưa có sự thống nhất.

Theo D. Numan, 1993, quan niệm: *mạch lạc là cái tâm rộng mà ở đó các lời nói được tiếp nhận như là có mắc vào nhau, chứ không phải là một tập hợp các câu nói có liên quan với nhau.*[dẫn theo 25]

Pegram Press, 1994, quan niệm: *mạch lạc là sự nối kết nối có tính chất logic được trình bày trong quá trình triển khai một cốt truyện, một truyện kể... lệ thuộc vào việc tạo ra những sự kiện được nối kết với nhau, hơn là những dây liên hệ thuộc ngôn ngữ (như trong liên kết).*[dẫn theo 35]

Galperin cho rằng: “*những phương tiện liên kết mạch lạc được xem là những phương tiện logic bởi vì chúng được sắp xếp vào những khái niệm logic – triết học, những khái niệm về chuỗi liên tục, về quan hệ thời gian, không gian, nhân quả. Những phương tiện giải mã dễ dàng bởi vậy không kìm hãm sự chú ý của người đọc, chỉ trừ những trường hợp muốn hay không vẫn phát hiện ra sự tương ứng giữa các địa diện được kết chuỗi với chính những phương tiện mạch lạc*” [dẫn theo;158]

Mạch lạc cũng thu hút sự quan tâm nghiên cứu của các nhà Việt ngữ học: Diệp Quang Ban, Đinh Trọng Lạc, Nguyễn Thiện Giáp, Hoàng Trọng Phiến... là những người đi đầu trong việc nghiên cứu mạch lạc.

Năm 1985 (tái bản vào 05/04/1999), công trình của Trần Ngọc Thêm [41;76] về “*Hệ thống liên kết và văn bản Tiếng Việt*” đã được công bố. Đây là

công trình có giá trị và đánh dấu một bước phát triển mới của ngữ pháp văn bản nói chung, mạch lạc trong văn bản nói riêng.

Năm 2001, Nhà xuất bản Giáo dục đã ra mắt bạn đọc công trình của Nguyễn Thị Việt Thanh [36;74] về “Hệ thống kiên kết lời nói tiếng Việt”. Đối tượng nghiên cứu là ngôn bản, đề cập khá sâu về những vấn đề khái quát chung liên quan đến liên kết lời nói, tác giả đóng góp chủ yếu của công trình là nghiên cứu các phương tiện liên kết trên ngữ liệu lời nói, tạo tính mạch lạc cho lời nói tiếng Việt.

Năm 2006, quyển *Văn bản và liên kết trong tiếng Việt* của Diệp Quang Ban [3] được tái bản (lần thứ ba). Tác giả đã đưa ra khoảng 15 cách hiểu về khái niệm về văn bản, phân biệt khái niệm văn bản và diễn ngôn, ngôn ngữ nói và viết đồng thời qua đó nêu lên những đặc trưng của một văn bản nói chung. Trần Ngọc Thêm cũng đã đề cập đến cấu trúc đề thuyết – cấu trúc mang ý nghĩa thông báo trong văn bản.

Năm 2007, nhà xuất bản Đại học Sư phạm đã cho ra mắt bạn đọc quyển “Văn bản” của tác giả Diệp Quang Ban theo dự án đào tạo giáo viên THPT của Bộ Giáo dục và Đào Tạo. Đây là công trình viết khá bao quát về các khía cạnh của văn bản; trong đó có mạch lạc văn bản. Các tác giả Đỗ Hữu Châu với Ngữ pháp văn bản [12]; Nguyễn Kim Thản với Nghiên cứu ngữ pháp tiếng Việt [33]...

Gần đây, một số khóa luận tốt nghiệp, luận văn thạc sĩ và luận án tiến sĩ cũng nghiên cứu về tính mạch lạc của văn bản. Khóa luận tốt nghiệp có: Vương Bá Cẩn (K42 Ngôn ngữ- ĐHKHXH và NV), Nguyễn Thị Xuân Nữ (K43), Hoàng Thu Trang (K46)... Các luận văn: *Mạch lạc theo quan hệ nguyên nhân trong Truyện Kiều của Nguyễn Du* (2002), Trường ĐHSP Hà Nội, về sau phát triển thành luận án tiến sĩ: *Mạch lạc trong truyện Kiều của Nguyễn Du* (2008) của tác giả Trần Thị Vân Anh. Luận văn thạc sĩ: *Mạch lạc trong một số truyện ngắn hiện đại* của tác giả Nguyễn Thị Hồng Nga (2005), trường ĐHKHXH và NV. Luận văn: *Mạch lạc của phóng sự nghệ thuật Cạm bẫy người* của tác giả Nguyễn Mẫu Tú (2002), trường ĐHSP Hà Nội... Các

công trình trên đã đưa được một số nhận xét bước đầu về mạch lạc trong những tác phẩm cụ thể.

Trên cơ sở vận dụng lý thuyết về mạch lạc văn bản của các tác giả đi trước, trong luận văn của mình, chúng tôi đi vào tìm hiểu mạch lạc trong phóng sự của Vũ Trọng Phụng, qua đó hy vọng sẽ rút ra được các đặc trưng cơ bản của mạch lạc văn bản nói chung và trong văn bản phóng sự của Vũ Trọng Phụng nói riêng.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Mọi văn bản đều có những biểu hiện của mạch lạc. Nhưng có mạch lạc trong văn bản truyện, có mạch lạc trong văn bản báo chí, mạch lạc trong văn bản hành chính công vụ....trong đó mạch lạc trong phóng sự được biểu hiện đa dạng và nhiều chiều hơn cả. Chọn “Tính mạch lạc trong phóng sự của Vũ Trọng Phụng” để nghiên cứu, luận văn đã chú trọng vào tính mạch lạc đa dạng này.

Tính mạch lạc trong phóng sự có những sự đổi mới rõ rệt so với các giai đoạn văn học trước đó. Chúng tôi chọn để khảo sát năm phóng sự của Vũ Trọng Phụng ở góc độ triển khai mạch lạc trong quá trình sáng tác của nhà văn dựa trên sự tương đồng về giải pháp triển khai chủ đề của các văn bản. Xác định các phương diện biểu hiện thông qua năm phóng sự được lựa chọn sau: Cạm bẫy người, Kỹ nghệ lấy tây, Cơm thầy cơm cô, Lục sì, Một huyện ăn tết.

3.2. Phạm vi nghiên cứu

Tính mạch lạc như ở phần Lịch sử nghiên cứu đã nêu biểu hiện ở nhiều phương diện: mạch lạc theo quan hệ thời gian, mạch lạc theo quan hệ không gian, mạch lạc theo quan hệ nguyên nhân, mạch lạc theo sự dung hợp nhau giữa các hành động nói....Tuy nhiên, do điều kiện và khuôn khổ của một luận văn thạc sĩ, chúng tôi chỉ đi vào khảo sát mạch lạc trong năm tác phẩm của Vũ Trọng Phụng trên hai phương diện là: Mạch lạc theo quan hệ thời gian và mạch lạc theo quan hệ nguyên nhân. Các phương diện khác chỉ được đề cập đến khi cần thiết.

4. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

4.1. Mục đích nghiên cứu

Luận văn tập trung làm rõ hơn một số yếu tố của mạch lạc trong một số phóng sự của Vũ Trọng Phụng, cụ thể là xem xét quan hệ thời gian và quan hệ nhân quả như là một yếu tố của mạch lạc. Thông qua đó, chúng tôi nhằm cụ thể hóa tính mạch lạc, góp phần làm sáng rõ nghệ thuật triển khai phóng sự Vũ Trọng Phụng, xây dựng cách tiếp cận với mạch lạc nói chung và mạch lạc văn bản phóng sự nói riêng.

4.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

- Tập hợp, xây dựng cơ sở lý thuyết về mạch lạc trên cơ sở tổng hợp lý thuyết về mạch lạc trong ngôn ngữ học.

- Vận dụng cơ sở lý thuyết đã xây dựng để xác định, phân loại và miêu tả mạch lạc trong phóng sự Vũ Trọng Phụng trên hai phương diện: thời gian và nhân quả. Trên cơ sở đó đưa ra cách xác định mạch lạc cho những trường hợp khảo sát cụ thể.

- Nhận xét bước đầu về mạch lạc trong phóng sự Vũ Trọng Phụng.

5. Phương pháp nghiên cứu

Luận văn sử dụng chủ yếu các phương pháp nghiên cứu sau:

5.1. Phương pháp phân tích tổng hợp

Luận văn trước hết đưa ra một hệ thống những luận điểm về mạch lạc trong văn bản văn học; nhất là trong phóng sự, coi đó là cơ sở lý thuyết của vấn đề mạch lạc, và tách hai loại quan hệ thời gian và nhân quả như là một yếu tố của mạch lạc để ứng dụng trong việc khảo sát và phân tích, tổng hợp các văn bản phóng sự.

5.2. Phương pháp cấu trúc - hệ thống

Cấu trúc được hiểu là sự tồn tại của các sự vật, hiện tượng được đặt trong mỗi quan hệ có trong lòng hiện tượng đó với những hiện tượng bên ngoài nó. Những mối dây liên hệ ràng buộc đó được gọi là mạng quan hệ. Trên cơ sở hệ thống hóa các sự kiện: hệ thống hóa các yếu tố ngôn từ miêu tả các sự kiện: luận văn xác định các mối quan hệ nối kết các sự kiện, tạo nên hệ thống sự kiện của phóng sự.

5.3. Phương pháp miêu tả, so sánh, thống kê

Từ những trường hợp cụ thể, luận văn đi vào khảo sát, miêu tả, thống kê. Trên cơ sở đó, so sánh các văn bản thuộc cùng kiểu loại về phương diện mạch lạc.

5.4. Phương pháp cải biến

Bản chất ngôn ngữ là một hệ thống cấu trúc, vì thế bằng phép cải biến tác động vào một cấu trúc này để biến đổi thành một cấu trúc khác, hoặc thay thế, thêm bớt các yếu tố từ vựng, luận văn nhằm chỉ ra được sự khác biệt ngữ nghĩa giữa các cấu trúc.

6. Cấu trúc của luận văn

Ngoài phần mở đầu và phần kết luận, luận văn gồm có ba chương:

Chương 1: *Một số cơ sở lý luận cần thiết đối với đề tài nghiên cứu*

Chương 2: *Mạch lạc biểu hiện trong quan hệ thời gian*

Chương 3: *Mạch lạc biểu hiện trong quan hệ nguyên nhân*